

HUMANITIES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.13>

DYSKUSJE KANADYJSKICH POLITYKÓW NA TEMAT WSPÓŁPRACY WOJSKOWEJ DOMINIUM I METROPOLII (KONIEC XIX – POCZĄTEK XX W.)

Mykhailo Zapototskyi

*aspirant Wydziału Historycznego Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Iwana Franki
(Lwów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0003-4448-4273

m.zapototskiy@gmail.com

Adnotacja. Artykuł poświęcono analizie dyskusji przedstawicieli kanadyjskich elit politycznych i brytyjskiego kierownictwa politycznego dotyczących wizji przez nich problemu współpracy Wielkiej Brytanii i Kanady w przemyśle obronnym na przełomie XIX i XX wieku. Autor zwraca uwagę na problemy tworzenia imperialnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego i próby przyciągnięcia do niego Kanady. Przeanalizowano główne etapy porozumień między Metropolią a dominium, scharakteryzowano istotę sprzeczności między stronami, skoncentrowano się na konferencjach kolonialnych (imperialnych) i konfliktach wojskowych, które stały się okazją do praktycznej realizacji tego problemu. Szczególną uwagę zwrócono na problemy współpracy wojskowej Wielkiej Brytanii i Kanady w czasie II wojny burskiej (1899-1902). Podkreślono także ewolucję kanadyjskiej wizji kluczowych kwestii obrony cesarskiej od bierności i obojętności do zainteresowania kwestią zbiorowego bezpieczeństwa cesarskiego, czemu towarzyszył antagonizm kanadyjskich elit politycznych.

Słowa kluczowe: dominium, Metropolia, integracja, system obronny, wojna burska, imperialiści.

DISCUSSIONS OF CANADIAN POLITICIANS ON MILITARY COOPERATION BETWEEN THE DOMINION AND THE METROPOLIS (END OF XIX – BEGINNING OF XX CENTURY)

Mykhailo Zapototskyi

*Postgraduate Student at the Faculty of History
Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0003-4448-4273

m.zapototskiy@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the analysis of the discussions of the representatives of the Canadian political elites and the British political leadership on their vision of the problem of cooperation between Great Britain and Canada in the field of defense in the late XIX – early XX centuries. The author draws attention to the problems of forming a system of imperial collective security and attempts to involve Canada in it. The main stages of agreements between the Metropolis and the Dominion are analyzed, the essence of contradictions between the parties is characterized, attention is focused on colonial (imperial) conferences and military conflicts, which became an opportunity for practical realization of this problem. Special attention is paid to the problems of military cooperation between Great Britain and Canada during the Second Boer War (1899–1902). The evolution of the Canadian vision of key issues of imperial defense from passivity and indifference to interest in issues of collective imperial security, which was accompanied by antagonism of Canadian political elites, is also highlighted.

Key words: dominion, metropolis, integration, defense system, Boer war, imperialists.

ДИСКУСІЇ КАНАДСЬКИХ ПОЛІТИКІВ ЩОДО ВІЙСЬКОВОЇ СПІВПРАЦІ ДОМІНІОНУ ТА МЕТРОПОЛІЇ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Михайло Запотоцький

*аспірант історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)*

ORCID ID: 0000-0003-4448-4273

m.zapototskiy@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена аналізу дискусій представників канадських політичних еліт і британського політичного керівництва щодо бачення ними проблеми співпраці Великої Британії та Канади в оборонній галузі наприкінці XIX – на початку XX ст. Автор звертає увагу на проблеми формування системи імперської колективної безпеки та спроби залучення до неї Канади. Проаналізовано основні етапи домовленостей між Метрополією

єю та домініоном, охарактеризовано сутність протиріч між сторонами, сконцентровано увагу на колоніальних (імперських) конференціях та воєнних конфліктах, що стали можливістю для практичної реалізації даної проблеми. Окрему увагу приділено проблемам військової співпраці Великої Британії та Канади в часи другої англо-бурської війни (1899–1902). Також виділено еволюцію канадського бачення ключових питань імперської оборони від пасивності та індиферентності до зацікавленості питанням колективної імперської безпеки, що супроводжувалось антагонізмом канадських політичних еліт.

Ключові слова: домініон, Метрополія, інтеграція, оборонна система, англо-бурська війна, імперіалісти.

Вступ. У 1880-х–1890-х рр. серед представників канадських політичних еліт розпочались дискусії стосовно актуальності участі канадського домініону у формуванні системи колективної оборони британської імперії. Ця політика стала спробою практичної реалізації концепції «імперського федералізму» (Запотоцький, 2019: 73–82) і лобіювалась британською адміністрацією на усіх можливих державних і міжнародних рівнях. Ідея інтеграції оборонних систем домініонів і колоній з Метрополією почала активно просуватись в часи керівництва британським міністерством у справах колоній Джозефа Чемберлена (1895–1903), котрий був головним ідейником реалізації планів з утворення британської імперії. Створення системи колективної оборони британської імперії полягала у запровадженні спільної оборонної системи Великої Британії та її самоврядних колоній, де б останні фінансово долучалися до комплектування військових сил імперії як у домініонах, так і самій Метрополії. Також система інтеграції у військовій сфері полягала у тісній кадровій політиці, за якої військові посади у Канаді мали б займати британські офіцери, що не зовсім влаштувало саму Канаду. Інтеграція також передбачала залучення збройних сил домініонів і колоній у військові конфлікти за участі Великої Британії. З точки зору перспективності сама інтеграція виглядала малоімовірною тому, що Метрополія не могла віддати наказ Канаді робити ті кроки, які були напряму потрібні британській короні у військовому співробітництві, проте домініон не поспішав брати на себе фінансові витрати за долучення до військової оборони імперії, вважаючи це справою Метрополії. У цей час у канадському політикумі розпочались жваві дискусії стосовно участі та місця Канади у системі колективної безпеки британської імперії.

Метою даної статті є висвітлення проблеми оборонної співпраці Канади та Великої Британії у дискусіях канадських політичних еліт. Через аналіз різних видів джерел і спеціалізованої літератури заплановано розглянути позицію канадських політичних еліт у дискусіях між собою та із британськими політиками, проаналізувати структуру канадського політикуму у ставленні до оборонної співпраці із Метрополією, інтерпретувати позицію канадських політиків стосовно даної проблеми у часі військових конфліктів за участі Великої Британії (на прикладі другої англо-бурської війни).

Для реалізації поставлених цілей було використано загальнонаукові (аналіз, синтез, абстрагування та логічний), спеціально-наукові (історико-порівняльний (компаративний), історико-типологічний та історико-діахронний) та філософські (герменевтичний та діалектичний) **методи** дослідження (Зашкільняк, 1996: 68–72). Особливу увагу варто звернути на спеціально-наукові методи, за допомогою яких планується класифікувати канадські політичні еліти, типологізувати певні дефінітивні структури (історико-типологічний), дослідити еволюцію поглядів канадських політичних еліт стосовно системи колективної оборони британської імперії на основі порівняння їхніх програм та ідеологій (компаративний). Історико-системний метод (діахронний) дасть змогу розглянути канадську політичну й імперську оборонну системи. Герменевтичний метод, котрий базується на правильному прочитанні та тлумаченні змісту текстів дасть змогу проаналізувати ряд праць та історичних джерел, залучених для реалізації дослідження, а саме: виступи канадських політиків, матеріали колоніальних (імперських) конференцій, мемуари та спогади канадських прем'єр-міністрів тощо. Діалектичний метод, що базується на основі боротьби протилежностей дасть змогу досягти правильних висновків у проблемних ситуаціях за допомогою співставлення різних та подекуди суперечливих тверджень, що стосуються теми статті.

Аналіз досліджень та публікацій. У попередні роки було оцифровано велику кількість історичних документів, котрі стосуються історії Канади кінця XIX – початку XX ст. Цей стан джерельної бази дає можливість активно вивчати недосліджені сторінки канадської та британської історій, якими є канадсько-британська співпраця у сфері оборони. В основу написання статті були покладені публічні виступи канадських політиків того часу (Р. Борден, А. Бурасса, В. Лор'є), протоколи колоніальних конференцій 1902 р., спогади політичних діячів Канади (Ч. Таппер). Аналізуючи стан дослідження проблеми інтеграції оборонних систем Великої Британії та Канади у 1887 – 1910 рр., потрібно наголосити, що дана тема є недослідженою в українській історіографії. Це спонукає заповнити прогалини в українській історичній науці з історії Канади даного періоду. Ця проблема активно досліджується західними вченими. В основу написання тексту статті лягли праці Р. Пейджа, Р. Престона, О. Склтона, А. Екоко і т.д.

Основна частина. Актуалізація діяльності щодо способів реалізації інтеграції домініонів, колоній і Метрополії в одну систему оборони розпочалась у 1885 р., коли в Лондоні був створений Комітет колоніальної оборони (Далі – ККО) для контролю імперської безпеки. ККО був постійним комітетом британського колоніального офісу у період між 1885 та 1908 рр. На нього покладалась відповідальність постійної координації заходів оборони та аналізу стану безпекового питання у колоніях. ККО мав свої локальні філіали й офіси у колоніях та домініонах. Основна увага приділялася обороні колоній у разі широкомасштабної європейської війни (Екоко, 1984: 63). Комітет розпочав з'ясовувати поточний стан колоніальної оборони й у рік свого створення попросив уряду колоній та домініонів про морську та сухопутну оборону, кількість

зброї, боєприпасів, морських мін та колоніальних та імперських військ (Gordon, 1962: 530). ККО давав вказівки місцевим губернаторам, попереджаючи їх, що вони не повинні пропускати більше двох іноземних військових кораблів у гавань одночасно (Gordon, 1962: 530).

Активізація діяльності Великої Британії у сфері оборони колоній, викликала жваві дискусії серед канадських політичних еліт. Канада та її Метрополія часто звинувачували одна одну у пасивності до оборонного питання імперії. Велика Британія час від часу критикувала Канаду, що та не мала ніяких значних фінансових затрат на оборону. Так на колоніальній конференції у 1902 р. британські представники стверджували, що Австралазія щорічно витрачає 190 тис. фунтів стерлінгів на утримання своїх флотів, натомість північноамериканський домініон жодного фартінга (Papers Relating to a Conference between the Secretary of State for the Colonies and Prime Ministers of the Self-Governing Colonies, 1902: 18–19). Канада у відповідь закидала британській короні пасивність щодо оборони своїх імперських територій. Аргументом для цього слугував той факт, що у 1869 р. британські війська почали залишати території своїх колоній, таким чином метрополія самоусунулась від оборони власних володінь із фінансових мотивів (Запотоцький, 2019: 76). Політичне керівництво Канади зіткнулося з великим тиском з боку Метрополії та довгий час зводилося до інтеграції оборонних систем імперії. Канадські консерватори-імперіалісти висловлювали підтримку британському керівництву та виступали за інтеграцію імперії в оборонній сфері та військову підтримку Метрополії. На початку другої англо-бурської війни (1899–1903) лідер консерваторів та колишній прем'єр-міністр Канади Чарльз Таппер (1896), котрий був палким прихильником відправки канадського контингенту в південну Африку у своїх спогадах запевняв, що це саме він чинив на тодішнього главу уряду Вілфреда Лор'є (1896–1911) великий тиск, і саме це посприяло участі та підтримці Канадою Великої Британії у цій війні (Turper, 1914: 311). Політик запевняв, що інтеграція забезпечить міцність британської імперії та зробить перший крок на шляху до її практичної реалізації (Buckner, 2003). Натомість практична реалізація даної ідеї потребувала волі політичного керівництва Канади, котре відкрито зволікало у даному питанні.

Одним із перших ідею створення системи колективної оборонної безпеки публічно озвучив Дж. Чемберлен на Першій колоніальній конференції 1887 р., котра стала майданчиком для обговорення даної проблеми (Симоненко, 2013: 141). Тоді було запропоновано дві точки зору, як могли зробити британську імперію міцнішою – це торговельний союз та військова співпраця. Міністр постійно наголошував на тому, що Канада зовсім не витрачає коштів на оборонну систему імперії та запропонував, щоб домініон взяв приклад з Австралазії та Нової Зеландії, котрі щорічно виплачували імперському управлінню субсидії у розмірі 126 тис. та 20 тис. фунтів стерлінгів відповідно. Дані кошти витрачались на утримання воєнних кораблів поблизу згадуваних колоній. Позиція домініону була іншою, й Канада дала зрозуміти, що таких виплат Велика Британія від неї не отримає. В подальшому тодішній прем'єр-міністр Канади ліберал В. Лор'є запропонував ідею першочергової інтеграції Великої Британії та Канади через виконання у Канаді т.зв. «громадських робіт». Йшлося про те, що Канада мала виконати важливі проекти державного значення, котрі у свою чергу у майбутньому дадуть можливість інтегрувати Метрополію та домініон. Так, реалізація та експлуатація однієї трансконтинентальної залізниці у Канаді дасть змогу Метрополії швидко перекидати власні війська на Далекий Схід, де британська корона мала власні колоніальні інтереси: *«введення в експлуатацію однієї трансконтинентальної залізної дороги є більш значущим вкладом в імперську оборону ніж будівництво 10 тис. дредноутів»* (The Collective Naval Defence of Empire, 1900–1940, 1997: 99) – заявляв у 1909 р. В. Лор'є канадському генерал-губернатору лорду Грею.

На конференції 1897 р. у Лондоні зібралися представники 12 країн (Велика Британія і 11 самоврядних колоній). Захід був приурочена до 60-го «діамантового» ювілею правління королеви Вікторії. Канаду представляв В. Лор'є, який відразу висловив негативний відгук стосовно пропозиції Дж. Чемберлена долучитися до системи інтеграції оборонних сил імперії. Представник Метрополії зазначав, що Велика Британія витрачала щороку на утримання флоту 35 тис. фунтів стерлінгів на ліквідацію військових конфліктів у колоніях та оборону британських островів. У відповідь В. Лор'є зазначив, що канадський парламент ніколи не проголосує за підтримку субсидювання системи імперської оборони, якщо його будуть контролювати британські військові. Британське морське міністерство заявляло, що такі субсидії не будуть значними, але вони забезпечать зв'язок між адміралтейством та колоніями, що для Великої Британії є цінним (Preston, 1967: 118). На конференції запропонували ввести уніфіковані імперські стандарти щодо організації, навчання та комплектації військових сил у всьому імперському просторі, а також поступила пропозиція обміну військовим досвідом між канадською поліцією та британськими військовими формуваннями (Симоненко, 2013: 142). Як стверджував канадський дослідник Дж. Маклін, канадська делегація не дала ніяких обіцянок, окрім можливості перегляду рішення про обмін військовими контингентами Метрополії та домініону (MacLean, 1958: 220–221).

До пропозицій оборонної інтеграції канадські політичні лідери ставились доволі холодно, оскільки вони пам'ятали, що Метрополія ще з початку 1870-х рр. не долучалась до фінансування оборонної сфери свого домініону, зберігаючи при цьому формальну військову владу над Канадою. Ще у 1887 р. представники від Канади на колоніальній конференції дорікали британській короні занедбаністю канадської військової техніки. Міністр канадської поліції Фредерік Борден у 1897 р. закликав Велику Британію навідатись у Канаду та оцінити становище військових укріплень та запропонувати схему їхньої реконструкції, що знайшло своє практичне застосування у вигляді рекомендацій щодо оновлення військових укріплень (Симоненко, 2013: 143). Ці факти є свідченням того, що Канада доволі індиферентно ставилась до питань військової оборони

Британської імперії. Важливо виділити фактори, які спричинили таке ставлення домініону (Симоненко, 2013: 144): 1) через сплеск розвитку світової економіки канадці більше цікавились проблемами власної промисловості, котра тоді доволі активно розвивалась. В. Лор'є неодноразово стверджував, що допомога обороні імперії від Канади буде кориснішою при виконанні певних промислових завдань всередині домініону; 2) у Канаді на той час існувала досить сильна франкоканадська опозиція, котра блокувала всі прояви імперської лояльності як зі сторони політичних еліт, так і правлячої верхівки. Відомий франкоканадський політичний лідер Анрі Бурасса та його послідовники неодноразово заявляли, що проблема імперської інтеграції не є прерогативою політичного життя в Канаді; 3) Канада вважала себе доволі захищеною існуючим на той час британським флотом і не мала наміру брати на себе зобов'язання з матеріальної частини реалізації концепції імперської оборони.

Наприкінці XIX – на початку XX ст., у Південній Африці мала місце друга англо-бурська війна (1899–1902). Існує думка, що даний конфлікт мав показати ступінь зрілості канадської державності та лояльності канадського політичного керівництва щодо Метрополії (Симоненко, 2009: 45). Велика Британія бажала, щоб її домініони та колонії висловили їй підтримку. Влітку 1899 р. дискусії та політичні інтриги стосовно участі домініонів у цьому військовому конфлікті не оминули й Канаду. Позиція канадського політикуму стосовно участі Канади в англо-бурській війні супроводжувалася конфронтацією та антагонізмом двох політичних груп – англофонів та франкофонів. У часи цієї війни дискусії точилися саме на національному ґрунті. Якщо англоканадці вважали, що Метрополію потрібно підтримати та відправити у Південну Африку військові сили Канади, то франкоканадці наполягали, що факт війни на іншому, далекому від них континенті – це справа виключно внутрішньобританська та далека від жителів Канади. Метрополія мала надію, що Канада підтримає її у війні на Півдні Африки

Незадовго до початку військових дій Велика Британія вирішила через своє представництво у Канаді, довідатись, які настрої має канадський політикум щодо її підтримки у війні. Для британської влади участь Канади у англо-бурській війні мала важливе політичне та військове значення. Саме підтримка канадського домініону, на думку імперіалістів могла привести до утворення імперської федерації. Неоднозначні думки канадських політиків та зволікання прем'єр-міністра В. Лор'є до публічного діалогу породили дискусії серед представників політичних еліт Канади, а також латентний тиск Метрополії на домініон через британське представництво. Ще до початку англо-бурської війни 2 травня 1899 р. канадський генерал-губернатор лорд Мінто у листі до В. Лор'є вказував, що на нього здійснюється тиск з боку британського керівництва. Наполегливість британської влади полягала у тому, щоб схилити Канаду офіційно висловити позицію стосовно потенційного військового конфлікту (Gundy, 1952: 29). Велика Британія таким способом намагалась залучити канадський домініон до участі у майбутній війні. Дж. Чемберлен 3 липня 1899 р. відправив вже згаданому лорду Мінто секретну телеграму, котра стосувалась того, чи готовий домініон підтримати Велику Британію, якщо розпочнеться війна на півдні Африки (Gundy, 1952: 30). Влітку 1899 р. питання участі Канади у англо-бурській війні було практично заморожене оскільки парламент перебував «на канікулах», а сам прем'єр-міністр не наважувався прийняти відповідне рішення, котре б забезпечило відправлення регулярних військ на фронті Південної Африки. Активними прихильниками участі Канади у англо-бурській війні було військове керівництво держави. Майбутній міністр оборони Канади Сем Х'юз (1911–1916) запропонував сформувати і відправити батальйон у Південну Африку без парламентської санкції, однак його ідея не була реалізована (Симоненко, 2009: 47). Діючий тоді міністр канадської поліції Фредерік Борден (1896–1911) запропонував відправити у Південну Африку канадський контингент під керівництвом британського генерала Едварда Хаттона, на що отримав відмову В. Лор'є (Page, 1987: 11).

Публічна кампанія на підтримку Великої Британії в англо-бурській війні викликала шквал критики серед франкоканадців, котрі були проти участі канадських військ. Найбільшим противником був А. Бурасса, який стверджував, що більшість жителів британських колоній та домініонів і в тому числі Канада дуже спокійно відносились до англо-бурської війни, вважаючи участь у ній боргом домініону. Хоча, на думку політика, сама війна не стосується політичних інтересів Канади. Він стверджував, що участь у війні є небезпечною для Канади, а тому дана позиція обов'язково має бути переглянута парламентом, який тоді перебував у міжсесійному періоді. Це була перша участь Канади у «імперській» війні і парламент повинен був повідомлений стосовно радикального нового відхилення від політики (Dewey, 1929: 232). Публічна дискусія та невизначеність В. Лор'є призвела до того, що останній сформулював власне бачення проблеми англо-бурської війни – «доктрина права Канади». Це право полягало у тому, що саме канадський парламент повинен вирішувати питання практичної підтримки Великої Британії у всіх війнах в яких вона бере участь (Симоненко, 2009: 49).

Новий імпульс активізації проблематики інтеграції імперської оборони дала ще одна колоніальна конференція 1902 р., що відбулась у Лондоні. Будучи застереженою практикою англо-бурської війни, де канадське поляризоване суспільство не проявило великого бажання допомогти Метрополії, британське керівництво вирішило забезпечити себе від подібних сценаріїв розвитку подій у майбутньому. Тому на цій конференції британський військовий міністр Стефан Бродрик запропонував створити канадський імперський резерв, який би знаходився під контролем британського керівництва і застосовувався у військових практиках британської імперії. Глава військового міністерства заявив, що під час війни канадський військовий резерв буде знаходитись під контролем Метрополії, а у мирні часи – керівництва домініону. У пропозиції навіть йшлося про виплату солдатам зарплатні та про конкретні плани щодо оснащення канадської армії. Канадському керівництву запропонували в найближчий час підготувати одну артилерійську бригаду та одну

бригаду піхоти чисельністю 4,5 тис. солдат. Ф. Борден, маючи досвід війни на півдні Африки, розкритикував пропозицію С. Бродрика та висунув зустрічні пропозиції, котрі полягали у тому, що Канада у випадку війни буде надавати Великій Британії солдат реформованої канадської міліції, які захищатимуть британську імперію на добровільних засадах (Симоненко, 2013: 144).

Англо-бурська війна зробила непопулярною британську військову присутність у Канаді і впродовж 1900–1906 рр. останні британські військові сили покинули канадський домініон. Індиферентність канадського політичного керівництва до військового питання Імперії у середині 1900-х рр. змінилась зацікавленістю до формування системи колективної оборони. Суть полягала у тому, що у той час загострилися англо-німецькі відносини на морі. У 1902 р. суперечності між Великою Британією та Німеччиною могли призвести до війни. Згадані держави на початку ХХ ст. вступили в гонку озброєнь у сфері будівництва військових кораблів – дредноутів. Тому політичне керівництво Канади розуміло потенційну небезпеку та стало підтримувати ідею створення військового флоту Канади задля можливого захисту власних територій. Цьому питанню були присвячені міжнародні форуми у 1907 та 1909 рр. відповідно. У квітні–травні 1907 р. в Лондоні відбулась ще одна колоніальна конференція, котра також порушила питання співробітництва у сфері оборони. Британське адміралтейство запропонувало обговорити питання будівництва сучасних кораблів для домініонів з метою захисту й оборони акваторіальних вод. Це питання тягнуло за собою створення повного циклу військово-морського обслуговування: від підготовки солдат і кадрів до створення владно-бюрократичних структур у складі канадського кабінету міністрів (Сокков, 2016: 108). Британське керівництво позитивно поставилось до ініціювання з боку Канади дискусії щодо проблем імперської оборони. Тому у 1909 р. було скликано спеціальну імперську конференцію з питань військово-морської та військової оборони під час якої була розроблена спеціальна програма, котра мала залучити усі домініони до військово-морського переозброєння у відповідь на переозброєння Німеччини. Після завершення конференції В. Лор'є ініціював дискусію щодо створення канадського військово-морського флоту (Skelton, 1921: 305–306). З огляду на це прем'єр-міністр Канади 12 січня 1910 р. подав на розгляд Палати представників канадського парламенту білль військово-морського обслуговування (Naval Service Bill). Згідно даного проекту пропонувалося створити для Канади власний військово-морський флот. Дана пропозиція В. Лор'є викликала жваву дискусію у канадському політикумі. На пропозицію уряду відразу надійшла критика як зі сторони імперіалістів, так і франкканадістів. Це був перший політичний приклад, де вищезгадані антагоністи мали спільну позицію стосовно імперської інтеграції.

Імперіалісти вважали, що ініціатива не тільки спричинить додаткові витрати, але й зніме відповідальність з королівського британського флоту щодо оборони канадського домініону і, таким чином, послабить імперські зв'язки й створить нові загрози для Канади. Майбутній прем'єр-міністр Канади Роберт Борден (1911–1920) вважав, що за такий короткий термін неможливо організувати імперську оборону. На його думку, форсування подій спричинить політичну кризу у Канаді (Borden, 1996: 15). На політику уряду Р. Борден відповідав наступним чином, що законодавча ініціатива мала б виходити з Лондона, інакше це не приведе до якісного створення військово-морських сил: *«військово-морська перевага імперії може бути підтримана тільки однією найбільшою військово-морською силою під одним найбільшим центральним контролем»* (Borden, 1998: 2).

Другий табір противників створення військово-морського флоту очолив А. Бурасса, котрий на той час був уже не членом канадського парламенту, а редактором досить авторитетної монреальської газети «Le Devoir». Політик виступив проти створення військово-морського флоту Канади, який мав бути під британським керівництвом. А. Бурасса запевняв, що дана ініціатива призведе до зменшення автономії Канади, а також посилення впливу Великої Британії на канадський домініон. А. Бурасса писав: *«Морський закон повинен бути анульований, тому що він відхиляється від принципів, визнаних як важливі для матеріальної безпеки Канади та Імперії. Він повинен бути анульований, перш за все тому, що він зазіхає на основні принципи національних прав і колоніальної автономії, таким чином, на саму основу імперії. Він повинен бути анульований тому, що він наражає на небезпеку встановлений порядок речей і не замінює його чимось міцнішим замість того, що він руйнує. Це робота руйнування: дозвольте її викоринити перш, ніж вона принесе свої шкідливі плоди»* (Bourassa, 1912: 34).

Висновки. Отже, на зламі ХІХ–ХХ ст. у канадському та британському політикумах відбувалась публічна дискусія стосовно участі домініону у формуванні системи колективної оборони британської імперії. Обговорення тривало на публічних форумах, зокрема колоніальних конференціях, що стали місцем для практичної реалізації системи британського імперського федералізму, у канадському парламенті та публічному просторі. Варто зазначити, що система колективної оборони мала стати першим кроком до реалізації формування федералізму у межах британської імперії. Канадські політичні еліти не були одностайними у питанні оборони імперії. Лоялісти-імперіалісти підтримували формування колективної безпеки, але практично цього не лобювали, а франкканадісти вважали цю справу виключно британською та запевняли, що колективна оборона не є в їхніх інтересах. За час дискусій канадські політичні еліти показали свій ступінь лояльності Метрополії, що проявлявся у позитивному ставленні прихильників Великої Британії до матірньої країни, але відсутністю спроб реальної практичної реалізації даної концепції, а натомість франкканадісти своєю позицією засвідчили бажання окремішнього життя у канадському політичному просторі.

Список використаних джерел:

1. Запотоцький М. Британський “імперський федералізм” у візіях канадських “лоялістів” кінця XIX ст. *Європейські історичні студії: науковий журнал*. 2019. № 14. С. 73– 82. DOI: <http://doi.org/10.17721/2524-048X.2019.14>. С. 73–82.
2. Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів: ЛОНМІО, 1996. 96 с.
3. Симоненко Е. Канадская политическая элита и англо-бурская война 1899–1902 гг. *Ойкумена*. 2009. № 1. С. 45–55.
4. Симоненко Е. Проблема интеграции Канады в систему обороны британской империи на колониальных конференциях (1887–1911). *Гуманитарные исследования в восточной Сибири и на Дальнем Востоке*. 2013. № 13. С. 141–147.
5. Соков И. Решение канадского вопроса в политическом треугольнике (У. Лорье, А. Бурасса, Р. Борден) в начале XX в. *Вестник Брянского государственного университета*. 2016 (1). С. 107–112.
6. Borden R. The naval question. Speech delivered 12th January, 1910. Canadian Institute for Historical Microreproductions, 1996.40 p.
7. Borden R. Naval police of the Liberal Conservative Party. Speech in the House of Commons on November 24th, 1910. Canadian Institute for Historical Microreproductions, 1998. 8 p.
8. Bourassa H. Why the Navy Act should be repealed Imperial Problems. Montreal: Le Devoir Printing, 1912.75 p.
9. Buckner P. Charles Tupper. URL: http://www.biographi.ca/en/bio/tupper_charles_14E.html (date of accessed: 18.06.2022)
10. Dewey A The Dominion and Diplomacy: The Canadian Contribution. Vol. 1. London: Longmans Green and Co, 1929. 375 p.
11. Ekoko A. British Colonial Interests and Imperial Defence in the Gold Coast and Nigeria, 1885–1898. *Journal of the Historical Society of Nigeria*. 1984.12 (3/4). P.61–75.
12. Gordon C. (1962). The Colonial Defence Committee and Imperial Collaboration: 1885–1904. *Political Science Quarterly*. 1962.77 (4). P.526–545.
13. Gundy H. Sir Wilfrid Laurier and Lord Minto. *Report of the Annual Meeting*. 1952. № 1. Toronto: CHA. P. 28 – 38.
14. MacLean G. The Imperial Federation Movement in Canada, 1884–1902. Durham, N.C.: Duke University, 1958.413 p.
15. Page R. The Boer War and Canadian Imperialism. Ottawa: CHA, 1987. 27 p.
16. Papers Relating to a Conference between the Secretary of State for the Colonies and Prime Ministers of the Self-Governing Colonies. London : His Majesty’s Stationery Office, 1902. 155 p.
17. Preston R. Canada and Imperial Defense: a Study of the Origins of the British Commonwealth’s Defense Organization, 1867–1919. Durham, N.C.: Duke University Press, 1967. 576 p.
18. Skelton O. Life and Letters of Sir Wilfrid Laurier. Toronto: Oxford University Press, 1921. Vol. II. 425 p.
19. The Collective Naval Defence of Empire, 1900–1940. *Ed. by Nicolas Tracy*. London, 1997. Vol. 136. 752 p.
20. Tupper C. Recollections of Sixty Years in Canada. London: Cassell and Company LTD, 1914. 414 p.

References:

1. Zapototskyi, M. (2019). Brytanskyi “imperskyi federalizm” u viziakh kanadskykh “loialistiv” kintsia XIX st. [British “imperial federalism” in the vision of Canadian “loyalists” in the late nineteenth century]. *Yevropeyski istorychni studii: naukovy zhurnal*, 14, 73– 82. DOI:<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2019.14>.73–82. [in Ukrainian]
2. Zashkilniak, L. (1996). Vstup do metodolohii istorii [Introduction to the methodology of history]. Lviv: LONMIO, 96. [in Ukrainian]
3. Symonenko, E. (2009) Kanadskaia polytycheskaia elyta y anghlo-burskaia voyna 1899 – 1902 hh [Canadian political elite and the Boer War of 1899 – 1902], *Oikumena*, 1, 45–55. [in Russian]
4. Symonenko, E. (2013). Problema yntehratsyy Kanady v systemu oborony brytanskoi ympery na kolonyalnykh konferentsiyakh (1887–1911) [The problem of Canada's integration into the defense system of the British Empire at colonial conferences (1887–1911)]. *Humanytarne yssledovanyia v vostochnoi Sybyry y na Dalnem Vostoke*, 13, 141–147. [in Russian]
5. Sokov, Y. (2016). Reshenye kanadskoho voprosa v polytycheskom treuholnyke (U. Lore, A. Burassa, R. Borden) v nachale XX v [The solution of the Canadian question in the political triangle (W. Laurier, A. Burassa, R. Borden) in the early twentieth century]. *Vestnyk Brianskoho hosunyversyteta*, 1, 107–112. [in Russian]
6. Borden, R (1996). The naval question. Speech delivered at House Commons 12th January, Canadian Institute for Historical Microreproductions, 1910, 40. [in English]
7. Borden, R (1998). Naval police of the Liberal Conservative Party. Speech in the House of Commons on November 24th, Canadian Institute for Historical Microreproductions, 1910, 8. [in English]
8. Bourassa, H. (1912). Why the Navy Act should be repealed Imperial Problems Montreal: Le Devoir Printing, 75. [in English]
9. Buckner, P. Charles Tupper. URL: http://www.biographi.ca/en/bio/tupper_charles_14E.html (date of accessed: 18.06.2022). [in English]
10. Dewey, A The Dominion and Diplomacy: The Canadian Contribution. Vol. 1. London: Longmans Green and Co, 375. [in English]
11. Ekoko, A (1984). British Colonial Interests and Imperial Defence in the Gold Coast and Nigeria, 1885–1898. *Journal of the Historical Society of Nigeria*, 12, 61–75. [in English]
12. Gordon, C. (1962). The Colonial Defence Committee and Imperial Collaboration: 1885–1904. *Political Science Quarterly*, 77, 526–545. [in English]
13. Gundy, P (1952). Sir Wilfrid Laurier and Lord Minto *Report of the Annual Meeting*, 1, 28 – 38. [in English]

14. MacLean, G. (1958) The Imperial Federation Movement in Canada, 1884–1902. Durham, N.C.: Duke University, 413. *[in English]*
15. Page, R. (1987). The Boer War and Canadian Imperialism. Ottawa: CHA, 27. *[in English]*
16. Papers Relating to a Conference between the Secretary of State for the Colonies and Prime Ministers of the Self-Governing Colonies. London: His Majesty's Stationery Office, 1902, 155. *[in English]*
17. Preston, R. (1967). Canada and Imperial Defense: a Study of the Origins of the British Commonwealth's Defense Organization, 1867–1919. Durham, N.C.: Duke University Press, 576. *[in English]*
18. Skelton, O. Life and Letters of Sir Wilfrid Laurier Toronto: Oxford University Press, Vol. II., 425. *[in English]*
19. Tracy, N (Ed.). (1997). The Collective Naval Defence of Empire, 1900–1940, Vol. 136, 752. *[in English]*
20. Tupper, C. (1914). Recollections of Sixty Years in Canada. London: Cassell and Company LTD, 414. *[in English]*